

Чміль Ганна Павлівна,
*доктор філософських наук, професор,
директор Інституту культурології НАМ України,
академік НАМ України*

Україна та рф: війна культур (сміслові аспекти)

У пошуку підстав актуальної культурної реальності — визначальної дефініції культури, використаємо інтелектуальний троп Мирослава Володимировича Поповича, який зіставляє смисл і свободу, вважаючи, що лише на перший погляд: «Зіставлення смислу і свободи може здатися парадоксальним, але насправді воно є цілком природним» [Попович, 2009, с. 5]. Використовуючи класифікацію мовленнєвих актів Серля та Вандервекена, М. В. Попович виокремлює «три групи комунікативних актів: 1) повідомлення-асертиви; 2) спонукальні дії (сугестиви, тобто заохочення або команди); 3) експресиви — акти, що мають на меті вираження внутрішнього стану комуніканта» [Попович, 2009, с. 5], підкреслює їх специфіку і доводить, що кожна з них залежна від власної логіки і зовнішніх впливів з певними сигналами та інформацією, здатною збурювати, спонукати чи гальмувати відповіді-реакції, «спираючись на презумпцію апріорної осмисленості та презумпцію апріорної не осмисленості» кожного разу, створюючи ситуацію [Попович, 2009, с. 6]. М. В. Попович вважає це суттю полеміки Фреге та Гільберта з приводу основ математики, зазначаючи, що це може стосуватися і філософії культури. На таких підставах М. В. Попович виокремлює дві дефініції культури, ґрунтовані на різних підходах: дескриптивний (історичний) підхід, згідно з яким усе зроблене людиною — культура, але тоді «можна говорити про культуру катувань, але чи є це насправді культурою?», тоді смисл події (вчинку) перетворюється на елемент причинно-наслідкового ланцюжка, свобода та вибір зникають, людина — річ серед речей. Немає різниці між «злочином та карою» (Достоевський), юристом і злочинцем, які керуються нормами права: один з метою покарати, інший — уникнути покарання. Карл Мангайм називає такий підхід історичистським, властивим консервативному стилю мислення. Нормативний підхід розглядає культуру як таку, яка має морально-етичне осереддя, серцевину, смисл події і вчинків у цій події зіставні не з історією, а з принципами моралі, людяності. К. Мангайм називає революційним (ліберальним) стиль мислення в підході до реальності як сукупності можливостей,

а не даностей [Попович, 2009, с. 6], тоді реальність війни є боротьбою за норми і цінності, які розглядаються як абсолютні.

Розгортаючись як аксіологічний дискурс мислення у цінностях, як символічний вираз, *реальність війни* представлена спів-битійствуванням антагоністичних за своєю суттю культур — української і російської через їх спів-покладеність у просторі, де відбуваються військові дії. Вони — сучасні, співіснуючі у часі війни росії проти України. Будь-яка точка у цій війні — точка акме, у якій фокусуються усі минулі і можливі культурні світи історії взаємовідносин України з росією у пошуках сенсу культури цього моменту, її логосу. Етимологічно «логос» походить від греків — збирати, «зібране», «складене», дійсно все зібране як Єдине в точці су-часності, в часі. Акмеїстичне зібрання культур в такій точці — форма розуму, але не наукоцентованого, а культурцентованого і така центрація є логічним процесом як логіка культури.

Творення концепту *реальність війни* через епістемологію війни потребує зміни мови, спричиненої війною як розривом, навколо якого може конструюватись нова епістема війни. Змінює мову як соціальне утворення, що конструює і переконструює свідомість суб'єктності, вкладаючи в неї докси військового часу. Велика роль у мутаціях мови належить екранній мові — через екранні зображення й інформацію, передані екранною мовою, суб'єктності нав'язуються певні ціннісні установки, через бачення формується погляд, підпорядкований говорінню. Саме такі мовні установки, які визначають погляд і скеровують кут зору, Мішель Фуко означив поняттям «епістема», зміни якої обумовлені раптовою і незрозумілою мутацією мови [Фуко, 2004].

Атомарними утвореннями, адресатами повідомлень є суб'єктність, яка з початком російської військової агресії стала чуттєвою до сприйняття подій війни. Згідно з лаканівською топологією зведення суб'єкта до просторових метафор, для набуття суб'єктності (людиною, спільнотою, державою) необхідно окреслити власний «екзистенційний простір» у вже окресленому прихованому онтологічною трагедією. Системоутворюючим ядром цієї трагедії є концепт ворога-ідентифікатора (Чужий, Ворог у термінології К. Шмітта) [Schmitt, 2007], який задає орієнтувальну схему дослідження епістемології війни, для формування якої використовується, крім поняття «епістема», поняття «афект сприйняття» цієї події. Афекти атакують не менше ворогів, не контролюючи наші рефлексивні здатності, і завжди приходять ззовні (Ж.-Л. Нансі), вони здатні поза рефлексіями об'єднувати і роз'єднувати ще до того, як включився мозок. Со-

лідарна спільнота будується на афективних засадах за умови спільної турботи про спільне благо — Перемогу і включає афектованість окремого індивіда [Нансі, 2009].

А потрапляння ворога-ідентифікатора в нашу систему смислів і відносин легітиміє процедури розпізнавання і взаємодії, запускає процес трансформації національної ідентичності українців. Самоідентифікація відбувається одночасно з моментом шоку, є результатом травми, відповіддю на сильні виклики. Можливим супроводом є недовіра до себе, коли з глибин піднімається не лише супротив, а й колоніальні комплекси. З перебігом війни змінюється і людська чуттєвість, чому сприяє онтологічна ситуація війни із середини самої себе як емпірична даність, якої не можна позбутись, але яка диференціює людей за ставленням до війни — від учасників військових дій до тих, хто переживає цю ситуацію.

Використані джерела:

Нансі Ж.-Л. (2009). *Непроизводимое сообщество*. Москва: Водолей.

Попович Мирослав (2009). Смысл і свобода. *Філософська думка* (4), С. 5–11.

Фуко М. (2003). *Археологія знання*. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.

Schmitt Carl (2006). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. The University of Chicago Press.